

FORUM

AZ IGE

ÍRÓK GAZDASÁGI EGYESÜLETE

„Nem lehet tovább hallgatni!” — riadt s riasztott Pakots József, Supka Géza irodalmi folyóiratára bízva döbbenetét a magyar írók és irodalom válságáról. A jőnevű író és országgyűlési képviselő a *Literatúra* lapjain Gerhart Hauptmann-t idézve kiáltja világgá: „ha a költő a történelem könnye,” a magyar író a történelem könnyáradata.

A válság főoka — állapítja meg Pakots — a szervezetlenségben van. A protekció és pártfogó nélküli szerény írók a korszellem páriái, az irodalmi klikkek határain kívül hiába kilincselnek. És valamennyi irodalmi szerv egy-egy klikket jelent, „néhány irodalmi gentleman körül.” Az irodalmat világnézetek, társadalmi szempontok törték darabokra. Holott a háború utáni zivataros eszmevilágban vergődő, kiegyensúlyozatlan lelkű ifjúság körül volna szerepük. A széttagoltságban megrekedt irodalmi társaságok a régi tilinkók hangsípjain közvetítik gondolataikat az eszmék káoszában — írja Pakots —, ha egyáltalán dolgoznak, önképzőköri hagyományok ápolásával. És semmi rezonanciája nem zeng vissza az idők dübörgésének, soha egy gondolat, soha egy eszme, amely megmozgatná az irodalom alvadt vizeit.

Az irodalmi körök e lendületesen elmarasztaló ítélete után hangsúlyozza Pakots, hogy a segítség alapja a szervezkedés. Ennek lényege pedig elsősorban gazdasági célkitűzés. Meg kell menteni a tehetségeket az elzülléstől, le kell venni vállukról a legelemibb létszükségletek nélkülözésének terhét. A szervezkedés célja védelmi és nem támadó jellegű. A társadalmat rá kell ébreszteni a kötelességére. Hogyan? — veti föl a kérdést Pakots. — „Engem kértek föl az organizáció irányí-

tására. Vállaltam. A legközelebbi időben megalakul az Írók Gazdasági Egyesülete. Az IGE. Az az Ige fogja az imádságba foglalt mindennapi kenyeret megadni az éhező, nyomorgó íróknak.”

Figyeljünk föl a hangra: a szervezkedés célja védelmi és nem támadó jellegű. Jól ismerték és helyesen értelmezték a társadalmi-politikai helyzetet. És a bátor kiábrándultak harcos reménykedésével kezdték meg az IGE seregének toborzását, s álltak élére az alapítók a munkának, a mélyre süllyedt irodalom fölemelésének. Holott az idő teljesen alkalmatlanná vált az orvoslásra, és a helyzet túlértett a segítségre.

A magyar írók mostoha sorsa nem volt új keletű. A segítségnyújtás igyekezetének is voltak előzményei.

Az IGE szép hagyományú és szomorú emlékü elődje volt a Magyar Írók Segélyegylete, amely főleg a negyvennyolcas szabadságharc írói áldozatai özvegyeinek és árváinak támaszakként szolgált. Anyagi alapját az önkéntes adományozások teremtték meg. Bevételeit sorsjátékokkal, színielőadásokkal igyekeztek növelni. Ellátottságának szemléltetésére elegendő rámutatni, hogy főnnállásának megszűntekor — az első világháború végén — 124 pengő volt az összvagyon.

A segítő szándékú közösségek közé sorolható a Budapesti Újságírók Egyesülete. Feladatuk könnyebb volt, mert zömében az újságoknál elhelyezkedett s így jobban ellátott írókról kellett gondoskodni. Működésükről a Budapesti Újságírók Egyesületének 1908-ban kiadott almanachjában találunk jellemző adatokat, Bakonyi Miksa beszámolójából. Egyebek között a beteg kollégák kórházi ellátottságáról, az özvegyeknek és árváknak nyújtott segítségről kapunk adatokat. „Akármilyen foghegyről beszélünk is mi újságírók szívről, érzésről, szeretetről, — mert hiszen igen közelről látjuk az állandó érdekhajzát, mely bennünket körülvesz — a segítőalap hivatása és működése szent mindnyájunk előtt.”

A Világ lapjain 1911-ben kezdeményezett írói érdekvédelmi szervezkedés után 1930-ban alakult az Otthon Körben a Magyar Írók Egyesülete. Mint Kodolányi János említi (Dunán-

túl, 1955), szerzői jogról, írói érdekvédelemről egy szó sem esik, s az anyagi helyzet megoldásának kérdésében alig különbözött a többi irodalmi társaságtól, körülötte mégis népes tábor alakult ki. 1930-ban a Népjóléti Minisztérium hadikölcsön kártalanítás címén 3000 pengőt folyósított részére. Segélyekre ez évben 2715 pengő utalványozására futotta. Az egyesület a társadalomhoz fordult, hogy adományokkal, alapítványokkal támogassa. Nem sok eredménnyel. Elnökének, Voinovich Géának a Nemzeti Színház igazgatójává kinevezése után az egyesület föloszlott. Az írói társadalom anyagi megsegítése állandó szükséglet maradt.

De nemcsak az általános gazdasági helyzettel kellett számolni, nemcsak a társadalom közömbösségével, hanem a kiadókkal is küzdeni kellett. Ennek kényszerítő, sürgető harca is korábbi keletű. Nagy Lajos *Idegen regények garmadája* címmel írt vádoló soraival indított vitát a Nyugatban (1925, 215.). „Az irodalom alacsonyrendűsége tárt karokra talál, a gondolati elem viszont ellenállásba ütközik.” Az irodalmi örök gyakorlati módszere, — írja Nagy Lajos — hogy tömegízlésre hivatkoznak, amelyet pedig a kiadók igyekeznek befolyásolni, irányítani. Az írókon kívül senki sem törődik vele, hogy mi történik a magyar irodalommal. Ugyan mit vétett a magyar író — kérdi —, hogy így büntetik? Hogyan lehet a magyar irodalom erős, hogyan állja a versenyt az idegennel, ha a magyar írókat veszni hagyják, ha mesterségesen testét-lelkét sorvasztó aszályt idéznek feje fölé? A magyar irodalom és a magyar író pusztulásában a kiadók hibásak, akik a pusztulást előidéztek az idegen regények túlzott szorgalmazásával.

A Nyugat következő számaiban a kiadóvállalatok vezetői reagálnak Nagy Lajos vádjaira. Ranschburg Viktor védekezés helyett támadással válaszol: ezelőtt hét-nyolc évvel alakult a Szellemi Termékek Országos Tanácsa, mely szellemi diktatúrával próbálta a kiadók vállalkozási önállóságát pótolni. Védelmébe vette a magyar olvasóközönséget, amelynek elrontásában, elposványosításában, igénytelenségének előidéz-

zésében éppen nekik, a kiadóknak volt döntő szerepük, szellemileg is olcsó könyvek terjesztésével.

„Lehet-e bőséges irodalom pártolást és a komoly, szigorú színvonal betartását egyidejűleg kitűzni? – veti föl Ranschburg. – Nem az idegen írók állják el a magyar regények útját, másutt keresendő a baj gyökere. Talán (!) társadalmunk belső meghasonlásában, belső és külső nyomorúságában.”

Valóban jó helyen keresi a baj gyökerét, de eltéved a kutatásban:

„Ami a magyar közönséget illeti, azt ne bántsuk és ne nyugtalanítsuk, ne züllesszük le a magyar olvasóközönséget, nincs semmi ok, hogy a könyvkiadókat pellengérré állítsuk. Mert a magyar közönség helyes ösztönrel megáldott, tisztább ízlésű közönség és magas színvonalra bizonyítja legjobban, hogy nemcsak íróink, hanem kiadóink is komoly becsülettel végezték és végzik dolgukat.”

Ahány állítás, annyi vitatható, sőt cáfolható. De mindez, a magyar olvasóközönség suta védelme sem kódósíthette el a kiadók felelősségének kérdését. És nem csökkentette további kiadói működésük kártékony voltát.

Közelebb kerül az igazsághoz, megkérdőjelezhető következtetéssel a másik kiadó, Révai Mór János, aki ekképpen válaszol a Nyugatban Nagy Lajosnak:

„Hogy eredeti magyar irodalmunk nem fejlődik szívünk szerint és hogy elismert regényíróink művei nem kelendők a kívánt mértékben, nem a külföldiek az okai. Nincsenek olvasók. De lehet-e a megmaradt kis területen, a megmaradt intelligencia révén könyvfogyasztásra számítani? hiszen a bekövetkezett gazdasági állapotok, a köznyomorúság éppen azokat sújtották legjobban, amelyek a múltban egyedüli fogyasztói voltak az irodalmi termékeknek... Igen nagy dolog az, ha valaki a mai viszonyok között bármilyen magyar nyelvű becsületos munkát kinyomat. A bátorság megvan annak ellenére, hogy minden egyes bátor cselekedet szinte egyértelmű egy-egy szomorú bukással.”

A könyvkiadói ténykedés valóban kockázatos volt, ha csak az anyagi oldaláról közelítették meg, az erkölcsi, kulturális felelősségvállalás, az általános nemzeti érdekek kikapcsolásával.

A magyar irodalom súlyosabb válságának előzményei a századelő időszakáig nyúlnak vissza és a Tanácsköztársaság

bukása után váltak fenyegetővé. A magyar életre kegyetlen sors nehezedett, az írókat a nélkülözés, az irodalmat a pangás fojtogatta. A nyomor, a kényszerítő rabság egy neme selejtes munkára, ponyvára, névkölcsönzésre, önkíárusításra, öngyilkosságra készítetett. Az irodalom a kiadói vállalkozás kénye-kedvére utalva olcsó fércmunkával, krimivel, altató méreggel táplálta az olvasóközönséget, odavetett kenyérfalattal csitította-éhezettette az írókat. A társadalmi állapot kedvező táptalaja volt a visszás irodalmi termelésnek, a szerteágazó politikai irányok körében növekedett egy-egy kedvezményezett író, szűk körben egy-egy irodalmi klikk, mindegyik valamelyik kiadó elkötelezettje. Az ideálokból kiábrándult olvasótábor kis létszámú, csekély igényű őrsökre zsugorodott.

És elkövetkezett az idő, amikor a magyar íróknak immár nem írói mivoltát, hanem emberi létét kellett megmenteni. S. G. (Supka Géza) *Tetemre hívás* címmel emel szót (Literatura, 1932. aug.) „minden magyar mesterségek legkoldusabbának” megmentéséért. Nyomorúságuk miatt és családjuk ellátatlansága miatt öngyilkos írókat sorol föl. Az egyik az összekötő vasúti hídról a Dunába ugrott. A másik fölakasztotta magát. A harmadik kinyitotta a gázcsapot. A negyedik főbe lőtte magát. És az egyiknek a regényét koldusnak járó összegért örökáron akarta megvenni a kiadó, hát ő maga adta ki. A nyomdásznak járó adósságot nem tudta megszerezni, — levetette magát a harmadik emeletről. Ezenközben a nagyhangon nyilatkozó nagykiadók egyike silány külföldi nőíró fércmunkájával és más idegen ponyvaregények kiadásával szerzett pénzen luxuspalotát építtetett a Várban. Egy másik kiadó egy másik úri negyedben építtetett magának palotát, de ennek árát sem fizette ki, mert közben Svájcba síbolta ki a pénzét, amelyet silány külföldi munkák kinyomtatásával szerzett. A harmadik ugyancsak idegen ponyvával indított sorozatot, és magyar írótól csak idegen hangzású álnévvel fogadott el munkát. És a negyedik a háromemeletes házat korántsem öngyilkosság elkövetésének szándékából vásárolta, drága árú, olcsó értékű ponyvák árán.

Pünkösti Andor, aki megalkuvás nélkül állt helyt elveiért, s aki később maga is öngyilkos lett, — így jellemezte a helyzetet *Nemo ist propheta* című írásában (Literatúra, 1932 március):

„A magyar író kegyelemkenyéren ideig-óráig elvergődik, mert a magyar könyvkiadás nem vállalja azt a rizikót, hogy a magyar írókba esetleg olyan összegeket fektessen, mint amilyen összegeket külföldi írókon gondolkodás nélkül veszt.”

Helyzetelemzése még pontosabb a következőkben.

„A kiadó fél, hogy a közönség érdeklődését a magyar könyv nem köti le. A közönség fél, hogy megtakarított garasait az elhallgatott magyar könyvekre pazarolja és jobban bízik a nagy hűhóval beharangozott idegen írásban. Az író fél, és írás közben egy láthatatlan cenzort érez a háta mögött, és ez megköti képzeletét.”

Amennyire megokolt az író és közönség félelme, annyira képmutató a kiadók félelme. Hiszen a magyar író műveinek olvasásától maguk szoktatták el a közönséget. „A magyar író nem üzlet”, állították a kiadók, s ezt még védekezésnek is szánták, amikor egy már megcsökönnyösödött vélemény „eredményeit” aratták le.

Amely eredménynek és aratásnak jó néhány okozója volt.

A legszélesebb körökben elterjedt nyomtatványokban, a napilapokban a lapterjedelem korlátozottsága miatt alig jutott hely a szépirodalom számára. S ha kinek jutott, nem volt beleszólása sem esztétikai, sem anyagi szempontból a megjelenés mikéntjére. Teljes mértékben ki volt szolgáltatva a kiadónak. (Általában három-négy pengőt fizettek egy versért, hat, nyolc, tíz pengőt egy tárcáért.) A Tanácsköztársaság után egészséges kritika sem fejlődhetett, amely szükség esetén kellő és méltó módon értékelte volna az írókat, a közönséget és a kiadót egyaránt. Az író és olvasó között új keletkezett, amelyet a kritika lett volna hivatott áthidalni. A kritikát pedig nagyrészt lepénzelték, vagy megfélemlítették. Így az írókat ízlésrontó fércművek írására alacsonyították, a közönséget pedig ezek olvasására irányították. Ezáltal a magyar író hitelét veszítette az igényesebb olvasók előtt. Helyükbe ékelődött

az idegen nyelvű művek leggyakrabban érdemtelenül megnövesztett névértéke. Így vált a magyar munka piacának felvevő képessége minimálissá. Krúdy Gyula, ötvenedik évén túl, amikor már csaknem ötvenedik művének kiadása állt mögötte, 1931-ben *Az élet álom* című elbeszéléskötetét maganyomatta ki. S az első oldalán, a könyvkiadók megszokott helyén a „legszeretettebb könyvet” — ahogy becézte — „az író sajátja” felírással látta el. S élete alkonyán meg kellett érnie, hogy a kiadók fölbontották a vele korábban kötött szerződéseket.

S nem volt elég az írók bizonytalan helyzete, a magyar könyv legsúlyosabb óráiban a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyletében is széthúzás keletkezett, ami a bizonytalanságot még ingatagabbá tette. Az Egylet és az Athenaeum, valamint a Franklin között nézeteltérés támadt, és a két nagy kiadó kivált az Egyletből. Csak a maguk érdekeit kívánván szolgálni, amikor a jogos bíráló szerint fokozott hivatása lenne a kiadónak a szakma, a magyar könyv és a magyar nemzet szolgálatában. Az sem maradhat elhallgatni való, hogy az Egylet hivatalos lapja, a *Corvina* hirdetést tett közzé (1934. június 17.), amelynek értelmében a lap az eddigi gyakorlattól eltérően ezentúl csak negyedévenként teszi közzé jelentését — anyagiak miatt.

A kiadók a kulturális szempontokat mellőzve még a megmaradt politikai szabadsággal sem éltek. A Könyvkiadók Egyletének elnöke 1937 áprilisában nem áttallotta határozottan kijelenteni: a szakma vétőjogát fenn kell tartani. Arra nézve is nyilatkozott, hogy az Egylet tagjai nemzeti és erkölcsi szempontból aggályosnak tartott művek kiadásáról lemondanak. Tehát a kiadónak ezért lemondásra volt szükségük. Holott e nagyhangú kijelentésre semmi szükség nem volt, ez sem szükség, sem elhatározás kérdése nem lehetett, hiszen ezt tételes polgárjogi törvények szabták meg — bármilyenek is voltak azok —, sőt még háborús rendeletek is korlátozták.

És miközben egy-két jószándékú, polgári beállítottságú kulturális, irodalmi és művészeti egyesülés, szövetség súlyos

anyagi és társadalmi-politikai megkötöttséggel küszködött, és míg a harmincas években néhány friss szellemű folyóirat kétségbeesve harcolt ideig-óráig fennállásáért, egy igényesebb közönség látókörének kitágításáért, szellemi ellátásáért, addig az államvezetés mindenütt a ponyvahős kiadók háta mögött állt, mert nyilván kényelmesebb volt az apolitikus, kulturálatlanabb tényezőket támogatni, mint a haladó szellemű olvasókat. Harsányi Zsolt kimutatja, hogy a hivatalos intézmények még azzal is bénították az írói tevékenységet, hogy a magyar pénzügyi hatóságok könyörtelenül vetik ki és hajtják be a nincstelen írók adóit.

A filléres fércművek kiszorították az irodalmi folyóiratokat. Innocent Vince Ernő *Filléres irodalom vagy irodalom fillérékért* tárgyú írásában (Literatúra 1933. aug.) ekképpen látja a helyzetet: Fillérékért adjanak jó könyvet, ha kell, hát névtelenül. Ez inkább megfelelne a tömegéhségnek, amely olcsó füzeteket kíván. De hát a kiadónak az író nevére volt szüksége és attól a neves írótól igazán nem lehet kívánni, hogy önmagát is beledjaja egy tízfilléres nyomtatványba.

„Üres kifogás a kiadók részéről, hogy ha irodalmat ad, akkor nem vennék ilyen summában a füzeteket. Fillérékért kell adni — ha nem is örökértékű — irodalmat, és akkor majd megint kitermelődik az olvasóközönség, amely majd rátáplálja a húst a magyar könyvkiadás zöngő csontjaira és halálfejére.”

Az IGE alapítását megelőző segítő szándékú egyesülési, szervezési kísérletek azon buktak el, hogy erkölcsi hivatkozással igyekeztek eleve biztosítani fennmaradásukat, reménykedve, hogy ennek nyomán a gazdasági problémák is megoldást nyernek. A szervezeteknek azonban nem sikerült az anyagi nehézségek leküzdése, s ez óhatatlanul maga után vonta az erkölcsi bukást is. Az IGE jóelőre azzal indult tevékenységének útjára, hogy a gazdasági érdekvédelem képes a morális tényezőket is megszilárdítani, képes egy táborba sorakoztatni és egységes képviselőben megtartani az írókat.

1932-ben május 23-án tartotta az IGE alakuló közgyűlést, de az áprilisi Literatúra már az IGE irodalmi közlönyként

jelentkezik. A megalakulásról a júniusi szám ad közleményt, amely szerint Pakots József elnöklete alatt, Kodolányi János közreműködésével szabad szakszervezet létesült, amely az írói nyomor leküzdését tűzte ki célként. Az alakuló közgyűlésen Pakots megnyitó beszédében ismertette a magyar írók helyzetét, utalva arra, hogy az írók sorsa mindig szoros kapcsolatban állt a nemzet sorsával „Ez az IGE fogja az imádságba foglalt mindennapi kenyerét megadni az éhező írónak” — e hitvalló szavakkal ékesítette Pakots megnyitó beszédét.

A jelölő bizottság javaslatának felolvasása után megválasztották a tisztikart. Örökös díszelnök Rothermere lord, elnök Pakots József, alelnök Hóman Bálint, Laczkó Géza és Pethő Sándor, főtitkárok Lambrecht Kálmán és Supka Géza. Az alakuló ülés ígéretes szavakkal záródott. Karafiáth Jenő kultuszminiszter hangoztatta, hogy a segítségnyújtásban előtte csak a tehetség és tudás számít, majd Ripka Ferenc főpolgármester tett ígéretet támogatásáról a város nevében.

Eredeti célkitűzésének megfelelően elsősorban gazdasági alapra helyezve a szervezetet, mindenekelőtt a legelemibb életszükségletek megteremtésével kívántak a magyar írók áldatlan sorsán javítani. A megélhetési szükségletek kielégítésének feltételei: étkeztetési akció a Főváros bevonásával, az írói önérzet sérelme nélkül, — az otthontalanság és betegségek elharapódzásának gátat szabni az írók otthonának és szanatóriumának létesítésével, a hatóságok figyelmes gondoskodásával. További célkitűzések: állásszerzés, munkalehetőségek létesítése, az írók és közönség kapcsolatának szorosabbá fűzése. Programba vette az IGE a könyvkiadás megoldását, saját kebelében is, az állami és községi szűkkeblőség megszüntetését új szabályok és rendeletek megszavazásával. És reménykedtek és reményt keltettek a szerzői jog törvényének megalkotásában. Szorgalmazták a kultuszminisztérium hatáskörében működő irodalmi tanács megalakítását, amely majd összekötő szerv gyanánt működik állam és társadalom között, s amelyben döntő szerepet szántak az IGE küldötteinek. Az igénytelenség, az ízlésrombolás züllöttségében az igazságos

kritika létrehozását irányozták elő. S mindezt az írók egy táborba gyűjtésével, pártoktól és érdekszövetségektől függetlenül vélték megoldhatónak, azzal a föltevessel, hogy az esztétikai és világnézeti ellentéteket áthidalhatják, mondván: „hiszen egy nemzeti célért dolgozunk.”

Mindezt hívő lelkesedéssel vállalta az IGE alapító vezetősége, emberi, kulturális és irodalmi kötelességének eleget teendő.

A kötelességvállaló Pakots, a szenvedélyes Supka és a munkára kész Kodolányi éleslátását nyilván elködösítette az előttük terjengő nyomorúságos atmoszféra. Mintha szándékosan elfeledték volna — (talán így is volt?), hogy ez az írói és irodalmi válság csak egyik kiágazása a világszerte elterjedt pusztító társadalmi és gazdasági áramlásnak. Mintha elfeledték volna, hogy a gondok élményközössége nem elegendő a gondok megszűntetéséhez. Hogyan homályosíthatta el látásukat a megkönnyeztető nyomorúság, hogyan gondolhatták, hogy a különböző eszmei irányzatok beleolvadnak egyetlen kultúr-törekvésbe, hogyan hirdethették, hogy a világnézeti és esztétikai ellentéteket ki lehet küszöbölni, — hiszen „egy közösséghez tartozunk, egy nyelvet beszélünk.”

Hogy ezt a nyelvet hányféleképpen, hány világtáj nyelvjárásával beszélik, arról nem esett szó.

A modvacsinált programból mégis kinőtt egy írvacsinált statutum, az IGE szabályzata.

Pedig már az egyesítőnek szánt rendtartásból, és a megalakulás óráiban is megmutatkoztak a szétválasztó mozzanatok. Hogyan is harcolhatott Pakots Ripkával egy csatasorban, hogyan férhetett volna meg egy sátorban Supka Karafiáthtal, hogyan foglalhatott volna el egy védelmi állást Kodolányi vitéz Somogyvárival? Mit lehetett az írók összességéért tenni, mikor az arra hivatottak számára a segítség egyes írókért nem volt kívánatos. A vezetőség kiválasztása, személyi összetétele máris homlokráncolásra készítet, és a célkitűzések is részben ellentmondásosak voltak. S a tagság egyetlen erővonalban? akik eszmeileg ellenfelek, anyagilag konkurrenssek?

Az IGE megalakulásának, célkitűzései valóra váltásának

hiábavalóságáról nyilatkozik Mándy Teréz (Korunk, 1932. 10. sz.). *Az IGE és az IGE realizálása* címmel. „Hangzatos szervezet” jött létre, — tudósítja olvasóit, s nem éppen jóindulatú kritikával sorolja föl az IGE programjának pontjait. „Idealista, humanista, nacionalista frázisok egyvelege az IGE programja — jelenti ki —, gyakorlatilag nem jelent többet, mint néhány író számára ingyen reggelit, egy pár cipőt” — szűkíti le az IGE megvalósítható lehetőségeit.

Akadtt rosszhiszemű gáncsoskodás is az IGE megalakulása után. A szombathelyi Hír azzal vádolja az IGÉ-t (1932. április), hogy csak a tagdíj szedése miatt alakult meg, abban a hiedelemben, hogy az IGE csak a fővárosi írók javát kész szolgáltni. Ezt a Literatura erélyesen cáfolja (1932. május), hangsúlyozván, hogy az IGE nem kíván tekintettel lenni arra: fővárosi vagy vidéki az író, és csak a rászorultságot és tehetőséget tartja szem előtt.

Gúnyolódó írók kórusa sem hiányzott a megalakulást kísérő hangzavarból.

Minden lekicsinylés és akadékoskodás ellenére is bizakodó maradt az IGE vezetősége. „Végre eljutottunk idáig” — lelkesedett Pakots *A magyar írók első parlamentje* című cikkében (Literatura, 1932. szept.). Az év nyarán előkészítették a szeptember 4 és 11 között tartandó első balatoni íróhét programját, a kultuszminiszterrel, a vasút társasággal, a vármegyék és Balaton-vidéki községek előljáróságával. Részletes megvitatás tárgyává kívánták tenni az írók anyagi helyzetét. A súlyos gazdasági válság — írta Pakots — virágzó foglalkozásokat is romba döntött a szellemi kultúrával együtt, s az író egyéni sorsa — mutatott a lényegre — összeforrott az egyetemes sorssal, a kultúra jelenével és jövőjével. Az IGE feladata az általános gazdasági válságból kimenteni a szellemi élet elesettjeit. A balatoni íróhét nemzeti jelentőségű mozgalmának célja ketts: az írók egy táborba gyűjtése, a saját problémáik zavartalanságának megteremtése, a másik a közvetlen társadalmi kapcsolatok létrehozása a közönséggel. Remélhető, hogy a közvélemény figyelme ide irányul, megérti az ünnepség esz-

mei jelentőségét és történelmi fontosságát. Végül Kisfaludy Sándornak a balatonfüredi játékszín megnyitása alkalmából mondott beszédéből idézi a szép szavakat: „Jusson szószerűkhöz a magyar ige.”

Vége eljutottunk idáig — büszkélkedik Pakots. Vajjon meddig jutottak el? Az első írói parlament valóban összeült — méltánylásra érdemes eredmény. Bátorság kellett egy erőpróbát megtervezni, eredménnyel kecsegtető erőgyűjtés nélkül. Mert eljött ugyan egy szakasznyi — jórészt haladó — író, de nem jöttek el a jól elhelyezkedett konzervatívok, nem jöttek el azok, akiknek megélhetése valamelyest biztosítva volt, nem jelentek meg azok, akiknek az IGE nem fedezte a költségeit, sőt nem jöttek el a szociáldemokrata írók sem, akiknek szintén megvolt az anyagi ellátottságuk. Az erkölcsi eredményt pedig vitathatóvá teszi a kultuszminiszter beszédében elhangzottak célzatossága: „A magyar író ismerje meg a magyar földet, szívja tele magát a honi föld színével-illatával, akkor soha semmiféle idegen hatás nem fogja többé károsan megzavarni.”

Ez volt jellemzője a legfelsőbb fórum hozzáállásának.

De elhangzott néhány érdemleges előadás is. Ismertté vált Supka szociográfiai kísérlete a szellemi és irodalmi élet jellemző gazdasági vonatkozásairól, amely adatokkal, statisztikai képletekkel világított rá a magyar írók tűrhetetlen helyzetére, s amely kimutatás később megjelent (*Literatura*, október) *A magyar író 1932-ben* című összeállításban. Az elégedetlenség több előadásban is kifejezést nyert. Rédey Tivadar a fizetett kritikák és a sajtó elsőkélyesítése ellen emelt szót, Kárpáti Aurél pedig a cenzúra, az előzetes megfélemlítés ellen tiltakozott.

A balatoni íróhét megbecsülést érdemlő eredményei közé sorolható, hogy Pakots és Supka közös erőfeszítésének sikerült mozgósítani olyan befolyásos személyiségeket, mint Karafiáth, Ripka, Hóman, — amely a közönség egy rétegére — bárha csak ideiglenes és felszínes haszonnal — hatott, és sikerült egy résnyire áttörni a társadalmi életnek eddig az irodalomtól teljesen elszigetelt falait. A nyilvánosság föl-

figyelt az irodalom betegségeire. Ripka főpolgármester mindenesetre indítatva érezte magát, hogy soronkívüliséget rendeljen el az írók ügyében és ötezer pengő segély megszavazását biztosította az IGE számára.

Igaz, hogy ezt a belügyminiszter törölte a főváros költségvetéséből.

A balatoni hétre gyűlt írók és közönség a Balaton-vidéki közigazgatási hatóságok megbecsülésében részesültek, amelynek sokféle jele mutatkozott. Fölajánlások történtek többféle formában: telkek juttatása, írói intézmények építése, az írók szervezeti megsegítése. Szép erkölcsi eredmények.

Bár e jótékony igyekezetnek sem érett később anyagilag élvezhető gyümölcse.

1933 márciusában a közeledő egyéves évforduló alkalmából a vezetőség összegezte az eddig elért eredményeket, és azt kielégítőnek tartotta. Persze, az általános gazdasági viszonyok figyelembevételével.

Eszerint körülbelül ötven író részesült kisebb-nagyobb segélyben.

Kielégítő? Milyen szerény igényekre apadt egy év leforgása alatt a segítség mérve. A kezdeti reménykeltéssel összevetve az elért eredményt, vagy eredményeket, nem sok siker támasztja alá az elégedettséget. Mégis, „mi jót akarunk és hiszünk magunkban,” — hirdették. De maga e megnyilatkozás is sejteti, hogy valami lazulás állt be. Mert magukban bizvást hihettek, de a felsőbb hatóságok, a könyvkiadók és egy nagy csoport író segítőkészségében hiába bíztak. A politikamentes szervezet tevékenységét állandóan fékezte a politika. Pakots lelkes mozgékonyága lagymatag eredményeket könyvelhetett el, és egyre érezhetőbbé vált, hogy Supka nem kedvelt a felsőbb politikai körökben.

Felfrissítették az egyesület jövőendő munkásságának tervzetét:

1. az egyesület pénzforrásainak biztosítása, a ponyva megadóztatásával, a főváros szubvenciója révén és időleges sorsjegyek kiadása által,

2. az írók házának és szanatóriumának felépítése,
3. küzdelem a kritika lezüllése és a dilettantizmus térhódítása ellen,
4. az új szerzői jogvédelem, a törvény megalkotása útján általános anyagi és erkölcsi íróvédelem,
5. írókongresszusok segítségével állandó kapcsolatok létesítése a közönséggel, és így az író beállítása a nemzet életébe,
6. a segítségére szoruló írók anyagi és jogi támogatása.

Úttörőnek tartották a balatoni íróhetet, amely áttörte a nyilvánosság felé az elszigeteltséget, a hivatalos köröket is tettekre késztette ösztönözték. És előkészítették a második íróhetet.

Az 1933. június 10 és 18 között lepergett lillafüredi íróhét megnyitó beszédét Borbély-Macky Emil főispán tartotta. A magyar írók munkája révén — mondotta — reméli Magyarország föltámadását. E beszéd gondolatmenete nyomán Marjay Ödön figyelmeztette a magyar írókat, hogy ha abbahagyják a csatát, elpusztul a jövő. Ekként mintegy az írókra hárította a felelősséget az irodalom válságáért. Pakots pedig valóban érdemleges felszólalásában jelentette ki, hogy a magyar írók „elégnek, mint a gyertya. Csak azt az obulust kapja a magyar író, amellyel halott szemét befedhetik.” Ezért volt szükség az IGE megteremtésére. Móricz Zsigmond *A magyar irodalom és a magyar nép* címen tartott előadást, amelyben — mint újonnan felfedezett témát — érzékletesen tárgyalta író és nép viszonyát. Supka javasolta, hogy rendezzenek zárándokutakat neves magyar írók életében szerepet kapott helységekbe. A kongresszus elfogadta az indítványt és Tábori Kornél, az idegenforgalmi intézmények képviselője a segítségét ígérte. Néhány kongó hangú előadás után ismét komoly problémák is felszínre kerültek. Egyebek között a gondolat szabadsága mellett is hitet tettek.

Móricz és Pakots mindent megtettek a kongresszus sikere érdekében, hogy „valamennyi író résztvevő megelégedésére szolgáljon az Írók Hetének szellemi és fiziológiai része egya-

ránt. Ám erről az egyik író így nyilatkozott: „A kongresszus szellemi része sajnos csak másodsorban érdekel bennünket. Legnagyobb értéke a fiziológiai része.”

Az Est lapok kiküldött munkatársa, Bálint György így számol be a lillafüredi találkozóról (Az Est, 1933. június 13.): *A magyar írók boldog hete a lillafüredi parnasszuson* címmel, a maga kesernyés-tréfás módján: Ha idegenföldi írók tartanának kongresszust, valószínűleg luxusautók váraoznának a kongresszus helyisége előtt. A Palota szállóban magyar írók vannak elszállásolva, autók nincsenek, sőt ellenkezőleg. Harminc író utazott és tartózkodott az IGE vendégeként, egyikük negyven fillérrel a zsebében. Az íróhét vonzóereje sokak számára nem is a megvitatandó kérdések miatt élvezte a vendéglátást, hanem azért, hogy egy hétre kikerüljenek a hónapos szobából, és kényelmesen élhessenek, a természetet élvezve. Ezek jókedvűek és nem beszélnek irodalomról, a parkok padjain. Ez is eredménye az írók hetének, hogy az írók nem beszélnek irodalomról. A magyar parnasszus tagjai valóban parnasszusi derűben töltik az írók hetét.

Bálint még június 11-én derűs színben figyelte a látottakat. Másnap már bizonyára más hangon ítélte volna meg a vezetők buzgóságának következményeit.

Június 12-én Pakots maga is kiégett, mint a gyertya, utolsó lobbanással. Este 10 órakor szívszélhűdés érte. És — minden dramatizálási szándék nélkül — ez a vég jelképesnek tekinthető. Az IGE alapítója, megszervezője, vezetője sorsa: az egyesület pályájának visszénye és árnyéka.

A második íróhét félbeszakadt.

A lillai lakomának megjött a böjtje.

Pakots halála után hónapokig tartó pangás következett, amely válságosnak mutatkozott. Mégis, részben új emberek, új életet lehelték belé. 1933 novemberében megalakult az új tisztikar: elnök Ugron Gábor lett, társelnök Bajcsy-Zsilinszky Endre, Fenyő Miksa, Földi Mihály és Zilahy Lajos. Alelnökök Kárpáti Aurél, Bresztovszky Ede, Laczkó Géza, Pethő Sándor, Sziklay János. Főtitkár Kodolányi János, titkárok: Illyés Gyula,

Majthényi György. Irodalmi tanács elnöke Móricz Zsigmond és Schöpflin Aladár.

A választási gyűlés reményét fejezte ki, hogy végre nyugodt mederbe kerül az IGE sorsa, s végre hozzájut, hogy egyetlen komoly hivatásának élhessen: az írók és hozzátartozóik támogatásának.

A meder azonban, amelynek posványos partjai között az IGE léte folydogált, sehogyan sem tudott megnyugodni. Bresztovszky Ede, az IGE új alelnöke, Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának tagja, elérkezettnek tartotta az időt, hogy Pakots két évvel azelőtti riadója után ismét kongassa a vészharangot, az írók megdöbbenően szomorú helyzetéről. „Ha minden így folytatódik — mondotta Bresztovszky —, az írókat az elnémulás, a magyar szót az elhalás veszélye fenyegeti.” — „Meghalt Pakots József, oda az IGE!” hangzott egy közbeszólás. A fuldokló segítségére kell sietni — folytatta Bresztovszky. — És föltépte a sebeket, vázolta a bajoknak — egyébként köztudott — eredetét. Az új könyvek többsége fordítás, még pedig olyan, hogy alig nevezhető annak, és ennek függvényeként a magyar írók csak úgy juthatnak szóhoz, ha idegen néven jelennek meg, és csak ponyvaregénnyel. Ez számukra is kedvezőbb így, mert ha kivételesen a maguk neve alatt jelenik meg munkájuk, úgy egy körülbelül tizenöt íves, tehát jó félévi munkáért kétszáz pengőt kapnak.

Bresztovszky városházi beszéde után „iksz” (Kasztel András) beszámol a *Magyar írók sorsa* címmel (Népszava, 1934. dec. 16.) a Bresztovszky javaslatára összehívott szoc. dem. frakció írói ankétjének első megtartott üléséről. Némethy Károly tanácsnok szerint az ankét célja az írók létének biztosítása. A magyar írók helyzete sivár és lehangoló. Gyors cselekedetre van szükség. De az első lépéseket maguk az érdekeltek tegyék meg, nem lehet mindent a hatóságokra hárítani. Az igazi értelemben vett irodalomnak még a legjobb indulatú hatóságoktól is függetlennek kell maradnia.

Ez volt a Városház képviselőjének véleménye, tanácsa. És

a teremben egy fáradt arcú, kopott ruhájú férfi összerogyott. Élesztgetni kezdték, megszólalt: „Uraim, az éhenhaló magyar írók nevében kérek szót...” Így végezte beszámolóját a cikkíró.

Az ankét végül is megállapította, hogy központi szervezetet kell létesíteni és az IGE közreműködésével írólistát összeállítani. Kodolányi János élénken tiltakozott mindenfajta írói kamara ellen.

A cikkíró „iksz” folytatja az ankétról szóló beszámolóját (Népszava, 1934. december 20.) ezúttal a kiadói érdekeltségek rideg és elzárkózó álláspontja fölötti vitáról. Szántó Aladár, a könyvkiadó egyesület elnöke támadta az írók megsegítését célzó javaslatokat, mondván, hogy a gazdasági szabadságok megnyirbálását látja az írók szándékaiban. A tiszteletdíj alsó határának megállapítása, és az idegen nyelvből fordított könyvek megadóztatása a termelés csökkentését és így az irodalom veszélyeztetését vonná maguk után.

Harsányi Zsolt fölvetette: ha a kiadók mindente nemmel felelnek, miben tudnak hát az írók segítségére lenni? Bresztovszky megállapítja, hogy a kiadók álláspontja: diktátorosdi liberális mezben, pedig a kiadóknak is érdeke a segítség. Gazdasági szabadsággal lehet élni, de visszaélni is. A főváros és a közvélemény abban a hiszemben támogatja a magyar könyvet, hogy ezzel az írókat támogatja. A kiadóknak volna kellemtelen a következtetés, ha csalódnának ebben. Bánóczi László is a kiadók szemére hányja, hogy mindent elleneztek és nem éltek javaslatokkal. Majd megállapodtak, hogy az elhangzott javaslatokat tárgyalási alapnak elfogadják.

A ponyvákat előnyben részesítő kiadók meg sem jelentek.

1935 karácsonyán Ugron Gábor mérleget készített az IGE fennállása óta elért eredményeiről: 27000 pengő kiosztott összegben részesültek az írók, 641 orvosi segélyt juttattak számukra, 404 esetben gyógyszerrel ellátást, 47 kórházi ágyon elhelyezést, 18 operációban részesülést, 86 esetben jogsegélyt, 11 gyermek nyaraltatását, 139 adóügyi elintézt.

A tiszta írói légkör, ami az alkotás lélegzétvételéhez szük-

séges, az továbbra is hiányzott. Azt sem intézményesen, sem a társadalom részéről nem juttatták az IGE-nek és tagjainak.

Mit is jelentett az IGE tagjainak egyike lenni?

1935 tavaszán levelezőlap érkezett, címlapján a következő szöveggel:

IGE.

Írók Gazdasági Egyesülete

Központi iroda

Budapest, VIII. Rákóczi-út 90. I.

(Imperiál Szálloda)

Telefon: 46-3-53 és 32-6-19.

Nagys. Szalai Imre író

úrnak
(és cím.)

A hátlapján pedig ez a szöveg:

Budapest, 1935 márc. 1.

Igen tisztelt Kartárs Úr!

Értesítem, hogy febr. 26.-iki választmányi ülésünk Önt tagjai sorába fölvette.

Körpeccét: Írók Gazdasági Egyesülete 1932.

Őszinte híve

Kodolányi János

főtitkár.

Mit is jelentett hát ez a fölvétel ez idő tájt egy nem „híres” magyar író számára?

Erkölcseleg kétségtelenül valami méltánylandó és komolyan veendő elismerést, vagy számontartást. Anyagilag magunk által is megmosolygott előny lehetőségét.

Akkor már harmadik éve működött-küszködött az IGE, három éve kísértük figyelemmel vergődését, s a társadalomban és irodalomban elfoglalt helyét. S amilyen reménytelennek tűnt kívülről az IGE mozgalom, olyan vígasztalannak látszott belülről.

Belül, de nem sokkal beljebb. Mert ez a tagság nem jelentett sem irodalmi, sem anyagi téren változást. Segítségéről sem volt, sem az IGE, sem a magam részéről. Csak közelebből láttam igazoltnak az IGE életéről, működéséről közölt

írásokat. A széthúzás, az írók rákbetegsége nem állt meg az IGE határainál, bárhogy is hittek az egyesítésben az alapítók.

A nyomor erkölcsi züllést okoz, a konkurrencia bomlasztást.

Az IGÉ-től sem maradt távol a „baumgarteni” civakodás, amely elárasztotta az egész irodalmi életet.

Rudyard Kipling halála ürügyén (Géza) *Kipling meghalt és a Baumgarten díj* cím alatt mutatott rá (Népszava, 1936. január 21.) a siralmas hazai helyzetre. Kipling 15 millió pengő vagyont hagyott hátra, s nálunk, ahány író van, aki a díjra ír, a díj számára dicsér és gáncsol, a legmegszégyenítőbb és leglesújtóbb szellemi és erkölcsi mutatványokat végzi azért, hogy a 250 pengőt jelentő pálmát elnyerje. A hiba politikai vonalon keresendő. Angliában nincs irányított, favorizált irodalom. Az értékítéletet átengedik az olvasónak. Nálunk itt van az indexkongregáció, amely ott működik a hivatalszobákban, és ennél fogva a kiadóvállalatok osztályain és a lektorok agyvelejében. Ez az indexkongregáció fémjelez és elítél. És mert ítélete fellebbezhetetlenül az anyagi halált és a kimaradottságot jelenti, azért baumgartenizálódik a magyar irodalom és azért kétségbeejtő, amikor éhes magyar írók, Baumgartenesek és kimaradottak Kipling hagyatékáról olvasnak.

A Népszava visszatért az írói válság tárgyához (1936. január 22.), *Az írónyomorúság ügye a Közművelődési Bizottság előtt*. Bresztovszky indítványozta, hogy a főváros ankét keretében dolgozza föl az irodalom válságára vonatkozó kérdéseket és igyekezzék gyakorlati segítségre. Bárczy István kifogásolta, hogy az ügyosztály csak most tért rá a javaslatok tárgyalására, amelyek egy évvel ezelőtt hangzottak el.

A hön és hiábavalóan áhított egység kérdéséről Segesdy László így berzenkedik *Írók egymás ellen* című írásában (Budapesti Napló, 1937. 562.): „A magyar író tábor széthúzása teljes kettészakadással fenyeget. Az írók egymás ellen fenekednek. A komoly írók lenézik a „lecture” író, pedig a lecture író is

közíró. Népmvelő feladatot tölt be. A széthúzásra csak az „egymásnak írók” fizethetnek rá.

Volt egyéb elválasztó ok is.

A lecture íróktól gyakorlatilag és minőségileg is eltérő csoportot alkottak a „szerzők”. Hunyady Sándor éles megrovással kritizálja működésüket *Pesti szerzők* című írásában. (Budapesti Napló, 1937. január 22.)

„Valakinek van egy ötlete, betársul néhány mesterember csoportjába és megkötik a szerződést a kiadónál. Amely természetesen kötélnék áll, csak egy kelléket vizsgál, hogy kellő szórakoztató anyag hordja a stílris mesterkedés fuvarát.”

Közismerten sok vihart okozott a népies és urbánus írók ellentéte. És növelte az ideológiai-politikai szembenállás zűrzavarát a harmadik utasok sora.

Korábbi eredetű és kétes értékű — bár kisebb jelentőségű — „hagyomány” is befolyásolta az írótársadalom érdekeit. Ambur Zoltán már három évtizeddel ezelőtt kárhóztatta *A magyar bohémvilág 1908* címlappal ellátott Almanachban Murger *Bohémélet* című könyvét, amely szerinte egyike volt a legkártekönyvőbb írásoknak, minthogy rendkívül vonzónak tűntette föl azt a világot, amelyet megrajzolt, nyomorával együtt. Segesdy László így vélekedik erről (Budapesti Napló, 1937. 5—6. szám). A bohémnek, hogy dolgozni tudjon, mindenké előtt pénzt kell keresnie, ami nehézséggel, küzdelemmel jár. A magyar író bohémisége, könnyelműsége hamar felejt, és senkit sem hív utólagos számadásra, de a kiadók hálátlansága a könnyelmű írói gesztus dacára is vérlázító. „Tragédiát kellene írni — fejtegeti egy későbbi *Kultúrfölény és írónyomor* című írásában — az Úrnak 1937. esztendejében:

„... hősi halált jelent minden tehetség számára az írói pálya vagy legalább is olyan kálváriát, amelynek állomásai is csak szenvedést, nyomort, megalkuvást, megaláztatást, lekicsinylést, és gyötrelmet jelent...” — nem talál elég szót az írói nyomor ábrázolására. „Holott — folytatja — gyakran hallunk kultúrfölényről, amit éppen a toll munkásai teremtettek meg és ápoltak, a küszködő magyar író zsákutcába került. Törvényes intézkedéssel kellene szabályozni a magyar írók kálváriás helyzetét ebben a társadalomban.”

A törvényes rendezés kérdése persze nem új keletű, hiszen már az IGE eredeti programjában is szerepelt. 1935-ben merült föl ismét a csökönnyösen emészttő írói és irodalmi válság kapcsán az a jogi probléma, hogy az írók megsegítése törvényhozási, vagy pedig társadalmi feladat-e s így könyöradomány jellegű. A két vélemény közötti küzdelem eredményességét az utóbbi javára még a jót akaró vélemények sem segítették, mert kiderült, hogy ez csak ideiglenes enyhülést hozhat, és nem átfogó javulást. A jogászai vélemény szerint az írókat megillető jogok biztosítása állami feladat. Az idegen név alatt kiadott szándékoltan kisebbített jelentőségű mű pedig — amellyel az író önmagának teremt konkurenciát — törvénytelennek tekintendő.

A jogi természetű viták kapcsán vetődött föl az írókataszter kérdése, főleg a Keresztmetszet élehangú állásfoglalása nyomán (1935. 2. szám). Kodolányi szenvedélyesen igyekezett letorkolni az ellenvéleményeket, Hevesi András pedig a saját elgondolása mellett tör lándzsát (8 Órai Újság, 1936.):

„Az a javaslat, amely bizonyos mennyiségű idegen könyv után bizonyos mennyiségű magyar könyv kiadását írja elő, a legnagyobb mértékben alkalmas a magyar irodalom lejárására, s annak a tévhitnek a fölkeltésére a magyar közönségben, hogy a magyar irodalom hivatalos ballaszt, amelyet a kiadónak zsebre kell vágni jó külföldi könyvek kedvéért.”

Hárs László szociológiai szempontból ítéli meg az IGE körüli problémákat az írók helyzetével kapcsolatban (Szociálizmus, 1938. 440—446.). Az író nem adhatja képességei maximumát, kénytelen számot vetni a közönségnek szellemi képességeivel és igényeivel, amely közönséget a kiadó kiszolgálni szándékozik. Ebből keletkezik az irodalom elposványosodása, a tömegigény kielégítése. A magyar írók legnagyobb része nem áll szerződéses viszonyban. Két lehetőség áll előtte: vagy ponyvát ír, vagy elhelyezkedik valahol (ha tud). A harmadik eset: nyomorog. És időnként segélyt kér az IGE-től, amely hazánkban az irodalomnak egyetlen segélyforrása. A magyar irodalom szociális helyzetére jellemző, hogy az

IGE az elmúlt esztendőben harmincezer pengőnyi összeget osztott ki. E segélyek összegéből összesen hétezeröttszáz pengőnyi támogatást kapott az IGE az államtól és fővárostól, míg a további, mintegy huszonnégyezer pengőt a gazdasági élet különböző szervei juttatták számára, hogy a magyar irodalom egyik, s nem legértéktelebb részét megmentsék az éhenhalástól. A kiadók azonban egyetlen fillérrel sem járultak hozzá.

Az IGE szerepéről a későbbi cikkek több-kevesebb mélytánylással emlékeznek meg.

Móricz Virág az 1953-ban kiadott *Apám regényében* foglakozik az IGÉ-nek Móricz Zsigmond körüli viharaira. Móricz 1933-ban megszabadult a Nyugattal való kötöttségek terheitől, és begyakorlott szervező erejét át akarta menteni egy másik közösségbe, az IGÉ-be. Az alapító tagok számát akarta kiterjeszteni legelőbb. Programja további részeként minden karácsonykor IGE almanachot akart kiadni, amelyben kalendárium, szépirodalmi rész, tudományos és szórakoztató cikkeket, és az IGE munkásságáról beszámolót, valamint hirdetések akart közölni. Fiatal íróknak menzát, öreg írók és özvegyeknek menhelyet, temetkezési alapot, orvosi rendelést akart biztosítani, és az írók házáat megteremteni. A kiuzsorázó lapoknak és kiadóknak az IGE tagjai nem adhattak volna írást. Ezek a szép szándékok is csak elképzelések maradhattak. Móricz augusztus 11-én Hévízről hazatérve, fáradtságára hivatkozva levélben mondott le az IGÉ-ben viselt tisztségéről.

„Kénytelen vagyok úgy látni, hogy az IGE sorsa reménytelen. Mit tehetek én? Nincs ügyvezető elnök és nincs ügyszolgálo tisztikar. Úgy gondoltam, hogy költséget és fáradtságot nem szabad kímélni, csak olyan emberek legyenek az ügyek élén, akik arra termettek, — s kiderül, hogy három író sem értheti meg egymást” . . . „Az IGE nagy jelentőségű egyesületnek tűnik föl az én szememben, kész vagyok bármikor minden tőlem telhetőt megtenni érte, de most jobb szolgálatot nem tehetek, mint hogy szabad teret adok azoknak, akik tudnak és bírnak cselekedni érte.”

Tudta Móricz — így emlékezik meg róla Móricz Virág —,

hogy az IGE csak két esetben érhet el valamit: vagy mint a kormány pártfogoltja, vagy mint harcos ellenzéki. Móricz Zsigmond megpróbálta a vizet a tűzzel keverni, s rájött, hogy ez lehetetlen. Bánta, hogy belement az IGE körüli tevékenységbe, és sajnálta azokat, akik belevitték. Az ő személye vörös posztó volt éppen azok szemében, akikből az IGE eredetileg meg akart élni.

Móricz Virág nem nyugodott bele a tények tudomásul vételébe. Regényében felszólítást intézett az IGE akkori tisztviselőihez: „Élnek még fiatal — ma már nem is olyan fiatal írók, akiket titkáruk választottak, vallják be ők, hogy mint kedvetlenül tették el apámat az IGÉ-től.” Ellentétes világszemléletű és tehetségű emberekre gondolt, akik elmorzsolták Móricz kezdeti lendületét. S a titkárok marakodtak.

A titkárok: Kodolányi János és Terestyényi György.

Kodolányi reflektált a fölhívásra az *Utóhangban* (Dunántúl, 1955–1956.), az *Emlékezés Móricz Zsigmondról* szóló hosszabb lélegzetű írásában, amelyben leírja a Móriczcal való szakítás történetét. Ketten vezették mint titkárok az IGE ügyeit. Egy ismert kritikus meggyőzte Móriczot, hogy a titkárok az IGE pénzből sikkasztottak. Móricz megbízta Majthényi György íróat, hogy az ügyet titkon vizsgálja ki, és adminisztratív titkárként ültette a nyakukba, — mint Kodolányi írja. Majthényi elárulta, hogy Móricz megbízása volt a két titkár munkájának vizsgálata. Kodolányi az Otthon körben tartott legközelebbi választmányi ülésen élesen kikelt Móricz ellen, hogy az ő megkérdése nélkül járt el. A Pakots halála után bekövetkezett válságban a megbéniult ügyintézés és az állítólagos sikkasztás miatt kitört harc elkedvetlenítette Supkát, és lemondott főtitkári megbízatásáról, majd Móricz is levonta a konzekvenciákat és leköszönt tisztségéről. A választmányi ülés végén Móricz távozásakor kezét nyújtotta Kodolányinak, amit az nem fogadott el.

Kodolányiban amúgy is élhetett valami féltékenység Móriczcal szemben. Gellért Oszkár a *Kortársaim* című emlékezései közt megírja, hogy egyszer Kodolányi egy egész napot

töltött Móricz leányfalui házában. A vendéglátást nem éppen ildomos módon zárta le búcsúzáskor, mondván: Szép, szép a ház, és az ötezer négyszöges telek, de mért csak Móricznak jár mindez? Én ugyanúgy megérdemlem.

Az *Utóhangban* Kodolányi még megírja, hogy a németek a megszállás után betiltották az IGÉ-t. A jegyzőkönyveket, irattárat a IX. ker. Előljárásságra kellett vinni. A jegyzőkönyvek, törvényjavaslatok és sok egyéb értékes relikvia elveszett.

Békés István *Az IGE, mely nem lőn testté* cím alatt közli emlékeit az IGÉ-ről (Népszabadság, 1959. nov. 29.). Egy ifjú írotársával való beszélgetés közben elhangzott „egy véletlenül elröppent szócska: Nemcsak igével él az ember. — De az IGÉ-vel sem élt meg — volt a válasz.” És ennek kapcsán idézi föl Békés, hogy „az irodalom és tudomány létkérdéseit közadakozásból táplálkozó függetlenséggel, szervezett társadalmi támogatással nem lehet megoldani.” A kezdet biztónak ígérkezett. Ám Pakots az alapítás évfordulóján a lillafüredi íróhéten a „segíteni akarásnak ez a szélmalom-lovagja ünnepi beszédének elmondása után a szívéhez kapott...” Majd számos meddő próbálkozás után az IGE elsorvadt — zárja le emlékezéseit Békés.

Bárdosi Németh János a Vasi Szemle lapjain idézi föl emlékeit (1964, 631—635.) *Margitszigeti emlék* címmel. 1934-ben Kodolányi meghívására érkezett Budapestre. A Szigeten a Nagyszállóban harminc fővárosi és vidéki író számára rendeztek kéthetes találkozót. Az előadásokat az Astoria halljában tartották délelőttönként. Kodolányi beszámolója, Féja Géza előadása és Buday Dénes szegedi ismertetője után Bajcsy-Zsilinszky Endre, az IGE akkori elnöke a kongresszus befejezése után próbálta „betörni” az írókat, hogy részt vegyenek az Albrecht főherceg által adandó vacsorán, és arra is, hogy az írók estélyi ruhában jelenjenek meg, ismertetvén, hogy hol mennyiért lehet a kívánt öltözékeket kölcsönvenni. De az írók zöme mégis nyári ruhában jelent meg és Bajcsy-Zsilinszky föllélegzett, mikor vége volt a vacsorának. Az IGE az íróknak életre szóló emléket nyújtás a margitszigeti ta-

lálkozóval. Majd Bárdosi Németh egy József Attila idézettel végzi megemlékezését, aki ekként foglalta szavakba örömét:

„Kezdetben volt Pakots,
aztán lőn az IGE,
köztünk ő a kapocs,
azért jöttünk ide.”

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1962-i évkönyvében Fehér Erzsébet a következőkben vázolja az IGE működését a megalakulás évfordulója alkalmából, az *Írói érdekvédelem* című cikkében: Az első érdekvédelmi mozgalom 1911-ben indult a Világban, Mohácsi Jenő vitacikkével. „Az író nyomorog, munkája tulajdonjogát elorozzák, honoráriumot nem kap,” — írja a *Magyar írók szervezkedése tárgyában*. Kisebb veszély, hogy külföldön sem kap honoráriumot, nagyobb a kivitelnél a behozatal. Az 1886-ban létesített *Berni Unió* ugyan szerzői jogvédelmet biztosít, de Magyarország, nem lévén tagja a berni egyezménynek, nem élvezi e védelmet, és így a külföldi irodalom térítés nélkül özönlött be hazánkba, a kiadó busás haszonélvezetével. Az 1932-ben szervezkedett IGE elvei azonosak a Világ elveivel, de az írói jogvédelem korlátozott. Eredménye mégis, hogy Magyarország csatlakozott a Berni Unióhoz, bár ezután is — a jogvédelem megkerülésével — özönlöttek be a külföldi művek. A kiadóknak a profitérdek fontosabb volt, mint a magyar kultúra. A fordítás díja minimális volt és a ponyva elburjándzott, mert nemcsak írókat bíztak meg fordítói munkával. A könyvkiadás nemcsak kiszolgál, irányít is, és a ponyva zülleszt. Az író igyekszik elhelyezni munkáját, ahol lehet, legkönnyebben újságnál, de ennek árán alkalmazkodni kell az újság szelleméhez, terjedelméhez. Így regény alig születik. Végül Fehér Erzsébet így ábrázolja a szűkös korlátokat: „A politikai cenzúra meghatározta, mit írhat az újság, mit játszhat a színház, mit sugározhat a rádió, mi kerülhet mozivászonra.” Az irodalom szabadságát gátolta a sokféle társadalmi tilalom, áttörhetetlen

kategóriák, amelyek nevében a szellemi élet dolgaiba beleszólhatott az ügyész és a bíró, klérus és államhatalom.

Ugyancsak a Petőfi Múzeum 1962-i évkönyvében ad leírást Harangi Sándor *A magyar könyvkiadásról*, az IGE korának kiadói mérlegéről.

„Ezzel a mérleggel semmiesetre sem lehet dicsekedni. Sovány és vigasztalanul passzív. Mint a tényleges magyar osztályviszonyok hú tükörképe, roppant tanulságos. Az ellenforradalom minden mozdulata, vágya, szándéka, szellemi banditizmusa, lázas féleleme helyet kap benne.”

Talpassy Tibor *A holtak visszajárnak* című könyvében (1971) Kodolányival kötött barátsága keretében szól az IGE szerepéről. Nem volt az IGE tagja, de Kodolányi meghívta őt a harmadik és egyben utolsó írói találkozóra. Az írók zöme szinte tüntetett távolmaradásával — állapítja meg Talpassy — a politikai célzat miatt. Tersánszky szerepelt könynyebb, Móricz komolyabb anyaggal, Vajda Jánossal. Kodolányi javaslatára az egyesület társelnökévé választották Németh Imrét, aki az egész kormánypárti csoportban talán egyedül vette komolyan Gömbös reformígéreteit. Az írók egy része Földi Mihállyal az élen támadta Kodolányit, hogy a jobboldalnak akarja átjátszani az egyesületet. Talpassy, aki Kodolányival a baranyai utazása alatt melegedett össze, az IGE írói összejövetelén a margitszigeti Nagyszállóban együtt töltötte az éjszakát, Kodolányi jellemzésére annyit elfogadott, hogy Kodolányi néha szenvedélyesen acsarkodott.

Keményebb ítélet alakult ki Kodolányi személyéről Tüskés Tiborban, a róla 1975-ben kiadott könyvében, amely szerint az IGÉ-ben a Móriczcal történt szakítást Kodolányi engesztelhetetlen természeté mélyítette ki. Kodolányi egyéniségét ellentmondásos, összeférhetetlen, izgágának tartja. A Gellért Oszkár által említett leányfalui búcsúzás alkalmából mondott szavait nem tartja torzításnak, figyelembe véve Kodolányi közismert természetét, heves temperamentumát, önös sértődékenységét. Voltak — írja Tüskés —, akik később kisebbiteni igyekeztek az IGE szerepét. Jelentéktelen félszeg alakulat-

nak, a társadalmat pumpoló és segélyosztó szervnek nevezték, s néha éppen azok, akik az IGÉ-től segílyt kaptak.

Az IGE szerepéről újabban Szombathelyi Ervinnek a Magyar Hírlapban megjelent (1974. aug. 19.), László Gyulával folytatott beszélgetése kapcsán történt említés *Az IGÉ-től az Irodalmi Alapig* című cikkben.

A magam — egy-két találkozóra szorítkozó — kapcsolata Kodolányival, — mint az IGÉ-vel is — hűvös volt és személytelen.

Az IGE szervezkedését, működését sok lekicsinylés, gúnyolódás, gáncsoskodás, vagy éppen közöny kísérte. Célkitűzéseinek, tevékenységének akadályai folytán mindez nem mondható megokolatlannak. Bár erkölcsi megbecsülése egy időben nőttön-nőtt, anyagi ereje fogytán fogyatkozott. Számbavehető segítséget sem főnről, sem az egyszintűek részéről nem kapott, a vezérkar magára hagyatottan képviselte és hordta az író-társadalom jólétének emelésére hivatott gondját. Főnről gyanakvást is. Bizonyára nem volt ismeretlen előttük a „Litintern” album Budapest főkapitánya számára készített, a baloldali és haladó írókat, művészeket egy kalap alá vonó gyűjteménye, amely az IGE tagjairól a következőket vélelmezi: „... ezek szerepe joggal támogatják azon feltevésünket, hogy az eredetileg polgári szervezetet az oda befurakodó bolsevista elemek bomlasztani akarják, hogy azután céljaikra fölhasználhassák.” És az egyszintűek, az író-társak? Kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mint hogy az IGE keretén belül bomlasszanak. És a jó ügy érdekében a felsőbb hatalmak is ráeszmélhettek volna, hogy nemcsak az írók szorultak rájuk, hanem ők is rászorultak volna az írókra. Mert az írók megsegítése végeredményben a magyar szellemi élet érdekében történt. Ezt érezték és cselekvően bizonyították szerény példaként — a paksi állami fiúiskola növendékei, akik a *Nemzeti irodalmunk támogatása a nehéz időkben* tárgyához kötött dicséretes akciójuk keretében ismerték föl a pártolás és segítségnyújtás szükségét, kifejezést adván az IGE működésének hatékonyságában bízó reményüknek.

Ha megelégednénk annak kifejezésével, hogy az IGE működése minden gátló körülmény ellenére tiszteletre méltó, magunk is lekicsinyelnénk, pedig sem mint kívülről szemlélő, sem mint belülről együttérző nem tekinthetjük fölöslegesnek. Az IGE szinte a sikertelenséggel is bizonyította a válság nagyságát, és a vállalkozás szükségességét egy oldalról az elutasítások szenvedélyessége és más oldalról a reménykedés szívóssága.

Summázva az IGE működését, vissza kell tekintenünk célkitűzéseire, eredeti programjára. A segítség távlatos panorámája nem kápráztathatja el a szemet, nem tüntetheti el a válalás kilátástalanságát. A kor világméretű, nagyrészt megoldhatatlan feladatokkal küszködött. A politikai töltésű légkörben politikamentességet hirdettek. Az általános gazdasági válságban, amikor virágzó foglalkozások estek a válság áldozatává, amikor az erkölcsi és szellemi élet egyre mélyebbre süllyedt, ki akarták emelni a mélyből a szellemi élet eleseit. A teljesen szétzilált irodalmi életben az irodalom egységét és oszthatatlanságát hirdették. Amikor a tömegek nagy része egzisztenciális gondokkal bajlódott, az IGE a magányos író javát kereste, akinek egyéni sorsa az egyetemes sors legszorosabb függvénye volt.

Hogyan tarthatták időszerűnek az utódállamok íróival szorosabb kapcsolat fűzését, amikor minden szellemi és fizikai közlelés tabu volt. Hogyan akarták megteremteni az írók kapcsolatát a közönséggel, amikor a közvélemény figyelme teljes egészében másfelé terelődött. Micsoda hamis illúzió volt a könyveknek és folyóiratoknak az Egyesület saját kebelében történő kiadásának terve, — ugyan miből? és kinek? És különösen a kevésbé ismert vagy másképpen szóhoz nem jutó írók műveinek kiadása.

Reménykedésük naivitásnak, célkitűzéseik rövidlátónak tűnnek, ha nem ismernénk a helyzet elviselhetetlenségét és a segíteni vágyás kínzó sarkallását. Segítő készségük nem a kis lehetőségekhez, hanem a bajok nagyságához igazodott.

S ahogy tágultak az ínség határai, úgy zsugorodtak az enyhítés lehetőségei. Amíg a nagyközönség és az iparvállalatok

önkéntes és a hatóságok törvénybe foglalt támogatására számítottak, addig a reménykedés megmaradt. Csak a kudarcok sorozatos jelentkezései nyomán látszott a tennivágyás hiábalóságára és a célkitűzések csődje.

Készítsük el hát a zárszámadást az IGE működéséről, a mérleget a teljesületlen tételekről és a teljesült programpontokról.

Nem sikerült az állandó pénzforrás biztosítása sem a társadalom, sem a hatóságok részéről. Nem teljesült az írók házának, szanatóriumának megépítése. Nem valósult meg a saját kiadású könyvek, folyóiratok terve. Nem jött létre a különböző szemléletű írók egységének biztosítása. Nem járt sikerrel a ponyvairodalom megadóztatásának akciója. Frott malaszt maradt az új szerzői jogok megalkotása, s a kultuszminisztérium kebelében létesítendő irodalmi tanács létrehozása. Üres szavak maradtak a kiadókkal való megállapodások javaslatai, halott követelmény volt a sajtóhoz való viszony megjavítása. Az íróknak a honorárium kérdésébe való beleszólási joga, a kritika feddhetetlenségének biztosítása, az író és közönség kapcsolatának megteremtése, — mind-mind csak a jövő feladata maradt.

Ígéretek foglaltattak írásba, szemétkosárba kerültek, indítványok hangzottak el, elmerültek a feledésbe. S ami teljesült?

Néhány író gondtalan üdültetése az íróheteken. Néhányszor tíz író anyagi szükségleteinek minimális kielégítése. Egy-két beteg író kórházi ágyhoz juttatása. Pár író megszabadítása az IGE jogi apparátusával a méltánytalanul kivetett adó fizetése alól. Ami teljesült? Tizenöt író ott ült szellemi szükségmunkásként annak a városi tisztviselőnek előszobájában, akinek legmagasabb kultúrigényét elégítették ki a fiókjában szaporodó sárgafödélű ponyvafüzetek.

A mérleg elkészítése után vállaljuk azt az összefoglaló fel fogást, hogy az IGE érdeme, eredménye nem is abban keresendő, mi valósult meg programjából, mit oldott meg feladátából, nem is abban, hogy megszüntette a gondokat, hanem hogy föltárta a bajok forrását, hogy rámutatott a szükségletekre és megoldásuk módjaira.

Az IGE a mai művészet- és irodalom pártolás számára legfőlebb csak cseréptöredékeiben nyújthat alapanyagot. Megteremtésének, működésének vizsgálata talán mégsem haszontalan, az összehasonlítás szemszögéből.

SZALAI IMRE